

सर्वाधिकार ©: सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र

प्रकाशन मिति : असोज २०७९

.....

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र

भूमिघर, धापासी, काठमाडौं

फोन : ९७७-१-४९६०४८६/४९५७००५/४९५७०३३

फ्याक्स : ९७७-१-४९५७०३३ Email: landrights@csrcnepal.org URL: www.csrcnepal.org

डिजाइन

बिक्रम चन्द्र मजुमदार

bmajumdar33@gmail.com

पन्ध्रौ सामाजिक लेखाजोखा

७ असोज, २०७९

सामाजिक लेखाजोखाबारे

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र ३ दशकदेखि निरन्तर रूपमा भूमि-कृषि रूपान्तरणको अभियानमा सङ्लग्न हुँदै आइरहेको छ। यस क्षेत्रमा संस्थाले महत्वपूर्ण योगदान गरेको छ। र बदिलएको परिवेशमा संस्थाको अभै रचनात्मक र सशक्त भूमिका अपेक्षा गरिएको छ। भूमि-कृषि रणनीति २०२०-२०२५ अन्तर्गतका प्राथामिकता एवं रणनीतिको खरो कार्यान्वयन जरुरी भएको छ।

संस्थाको सुशासन र अभियानको सुदृढिकरणमा मद्दत पुगेको महशुस भएकाले आत्मिनर्भर केन्द्रले वि.सं. २०६४ सालदेखि नियमित रूपमा वार्षिक सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आएको छ। लेखाजोखामार्फत संस्थाले वर्षभरी गरेका काम, उपलिब्ध, चुनौती, सिकाइ र वित्तीय अवस्थाबारे समुदायका प्रतिनिधि र सरोकारवाला समक्ष प्रस्तुत गरी पृष्ठपोषण लिने कार्य गरिरहेका होँ।

संस्थामार्फत सञ्चालन हुने हरेक गतिविधि पारदर्शी, जिम्मेवारीमा जवाफदेही र संस्थागत सुशासन हुनुपर्छ भन्नेमा हामी सदैव सचेत छौँ। सामाजिक लेखाजोखा संस्थागत पारदर्शिता र जवाफदेहिताको महत्वपूर्ण थलो बन्दै आएको महशुस भएको छ। यसबाट हामीलाई नयाँ नयाँ सिकाइ र अनुभव पनि भइरहेको छ।

सामाजिक लेखाजोखामा संस्थाले गरेका गतिविधि र त्यसका नितजामात्रै प्रस्तुत गर्दैनौँ । हामीले काम गर्ने समुदाय, सरोकारवाला निकाय, सहयोगी तथा शुभेच्छक सबैका सुभाव ग्रहण गरी कार्यान्वयनमा लाने गरेका छौँ ।

पन्ध्रौं वार्षिक सामाजिक लेखाजोखा ७ असोज २०७९ मा गैरीधारा काठमाडौंमा आयोजना गरेका थियौँ । लेखाजोखामा १२० (४६ महिला र ७४ पुरुष) सहभागी हुनु भएको थियो । उपस्थित सबैप्रति आभारी छौँ । भविष्यमा यहाँहरूको माया पाइरहने अपेक्षा गर्दछौँ ।

जगत देउजा कार्यकारी निर्देशक

कार्यक्रमको सुरुवात

गोपालकृष्ण बस्नेत परियोजना संयोजक

आजको सामाजिक लेखाजोखामा सहभागी सबैमा जय भूमिको अभिवादन । यहाँहरू सम्पूर्णलाई हार्दिक स्वागत गर्दछ ।

सामाजिक लेखाजोखामा संस्थाको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ का मुख्य प्रगति, आर्थिक स्नोत उपयोग आदि सम्बन्धी प्रस्तुती गरी छलफल गर्नेछौँ। संस्थाले सञ्चालन गरेको कार्यक्रम र यसको प्रभावलाई समेटी तयार गरिएको छोटो भिडियो पनि प्रस्तुती गरिनेछ। खुल्ला छलफल गर्नेछौँ। र अतिथि वक्ताहरूको मन्तव्य पनि सुन्नेछौँ।

विषय सूची

कार्यक्रमको सुरुवात १
आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ का प्रमुख उपलिब्ध २
आर्थिक प्रगति विवरण १३
उपलिब्धको भिडियो प्रस्तुति १७
अगुवाको भनाई १८
लेखापरीक्षकको प्रस्तुति २०

विचार २१
खुला छलफल २४
अतिथि मन्तव्य २६
धन्यवाद मन्तव्य ३२

आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ का प्रमुख उपलब्धि

कल्पना कार्की अभियान संयोजक

नेपालमा भूस्वामित्व र व्यवस्थापन निकै पेचिलो विषय हो । आजसम्म पनि पूर्णरूपमा बिर्ता उन्मुलन भएको छैन । मोहीको हक स्थापित गर्नुको साटो खोस्ने कार्य भइरहेको छ । भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीको समस्या समाधिनका प्रयासले अभै सार्थकता पाउन सकेको छैन ।

मुक्त घोषणा पिछ पिन कमैया, कमलरी, हिलया, हरवा आदि समुदायको पूर्ण रूपमा पुनर्स्थापना हुन बाँकी छ। एकातिर यी र यस्तै दशकौं पहिलेदेखिका समस्या सुल्भिन सकेका छैनन् भने अर्कोतिर भूमिको दोहन, वस्तुकरण र निश्चित व्यक्ति एवं कम्पनीको हातमा केन्द्रित हुने ऋम बढ्दै गइरहेको छ।

ठूलो समूहलाई काम सुनिश्चित गर्दै खाद्य सम्प्रभुताको लागि किसानी बाटोतर्फ जानु नै आज र भविष्यको लागि पनि उपयुक्त बाटो हो । साना किसानले भिरएको नेपालमा ठूला व्यापारी, उद्योगपती, स्वदेशी एवं विदेशी ठूला कम्पनीले सिधै कृषि उत्पादनको क्षेत्र कव्जा गर्ने स्थिती आउन दिनु हँदैन । जलवायु परिवर्तन जस्ता जिटल पर्यावरणीय समस्याले भूमि र कृषिको क्षेत्रमा नकरात्मक असर परिरहेको स्थितीमा यसको अनुकुलन, न्यूनीकरण र रूपान्तरणका लागि पनि किसानी बाटो नै उपयुक्त बाटो हो ।

केही उज्याला पक्ष पिन छन्। लामो समयदेखिको अल्भेको भूमिको सवाललाई सम्बोधन गर्न स्थानीय तह महत्वपूर्ण अवशरको रूपमा देखा परेको छ। देशैभरका सयौं स्थानीय तहले भूमिहीनको लगत लिने, नापजाँच गर्ने, स्थानीय परिवेशअनुसार भूमि नीतिहरू बनाउने, कृषि जग्गाको उपयोगको लागि प्रोत्साहनमूलक आदि कार्य गरिरहेका छन्।

संघीय सरकारले भूमिसम्बन्धी ऐनमा संशोधन गरी भूमि आयोगमार्फत भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने बाटो खोलिदिएको छ। भूउपयोग ऐन र नियमावली कार्यान्वयनमा ल्याई भूउपयोगलाई प्रभावकारी बनाउन महत्वपूर्ण आधार दिएको छ।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र विगत तीन दशकदेखि भूमि अधिकारको अभियानमा निरन्तर क्रियाशील छ। संस्थाले नेपालका भूमिहीन एवं साना किसानलाई भूमि हक दिलाउन, भूमिसँग जोडिएका अन्य समस्या तथा सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नको लागि निरन्तर पैरवी गर्दै आइरहेको छ। भूमिहीन र साना किसानका हक अधिकार स्थापना गर्नको

निमित्त संस्थाले राज्यका विभिन्न निकायहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरी आफ्नो अभियान अघि बढाएको छ। स्थानीय तहहरू र भूमि अधिकार मञ्चका तहगत सङ्गठनसँग सहकार्य गरी यस वर्ष भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत सङ्कलन, लगत व्यवस्थापन र जग्गा नापी गर्ने जस्ता कार्यहरूमा सहयोग निरन्तर गरेका थियौँ। साथै, स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी भूउपयोग योजना तर्जुमा प्रिक्रयामा पनि मद्दत गरेका छौँ।

अहिले भूउपयोग ऐन, २०७६ र नियमावली २०७९ कार्यान्वयनमा आएको छ। यस्तै, राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन भई भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको जग्गा व्यवस्थापन एंव जग्गा दर्ता कार्य अघि बढीरहेको छ। संस्था र आन्दोलनले उठान गर्दै आएको मागहरू ऋमशः सम्बोधन हुने ऋममा छन्। यी कार्यमा संस्थाले आफ्नो स्रोत र क्षमताले भ्याएसम्म सहयोग र सहकार्य गर्दै अघि बढिरहेको छ।

आजको सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रममा संस्थाले आफ्नै म्नोत एवं विभिन्न साभेदार संस्थाको सहयोगमा भूमि अधिकार मञ्चहरू, अन्य सहयात्री संस्था र आफ्नै प्रयासमा समुदाय र स्थानीय तहहरूसँग मिलेर १ साउन २०७८ देखि ३१ असार २०७९ सम्म गरेको काम र त्यसबाट प्राप्त उपलिब्धहरू प्रस्तुती गर्दैछौँ।

रणनीतिक प्राथमिकता : १ भूमि-कृषि आन्दोलनको समग्र सुदृढीकरण र विस्तार

- १.१ भूमि-कृषि परिवेश विश्लेषण, सामाजिक आन्दोलन, भूमिसम्बन्धी नीति एवं कानुनी व्यवस्था, आजीवन सिकाइ विषयमा नियमितरूपमा तालिम तथा प्रशिक्षण भई सहजकर्ताहरू तयार गरिएको छ । भूमि-कृषिको महत्वबारे आमसचेतीकरणका अभियानहरू सञ्चालन गरिएका छन् । यसबाट भूमि-कृषिको विषयमा सकरात्मक बहसका लागि मद्दत पुगेको छ ।
- १.२ भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत सङ्कलन, सत्यापन र प्रमाणीकरण कार्यमा स्थानीय तहलाई सहयोग गरिएको छ । १३ स्थानीय तहमा ८९,८७५ परिवारको लगत सङ्कलन भएको छ । जसमध्ये ७०,९४२ निवेदन कम्प्युटर प्रविष्टीकरण भएको छ । ती स्थानीय तहमा भूमि समस्या समाधानका लागि सहजीकरण समिति गठन भई क्रियाशील छन् । जग्गा नापजाँचको कार्य भइरहेको छ । भूमिसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि कार्यालय स्थापना भएका छन् । गुर्भाकोट नगरपालिकाका ३५ अव्यवस्थित बसोबासीले भूमि आयोगमार्फत ११ हेक्टर जिमनको जग्गा धनी प्रमाण पुर्जा प्राप्त गरेका छन् ।
- १.३ भूमि अधिकार अभियानलाई सुदृढ गर्नका लागि १४ जिल्लाको सङ्गठनका अगुवा एवं सदस्यसँग छलफलका साथै अभिमुखीकरण भएको छ । यसले भूमि अधिकार मञ्चको सुदृढीकरणमा मद्दत पुगेको छ । जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च सुर्खेतले भूमि घर बनाइ कार्यालय सञ्चालन गरेको छ ।
- १.४ पहिरोबाट विस्थापित सिन्धुपाल्चोकका १४ परिवारको आवास निर्माणका लागि आवश्यक जिमनको खोजी, भौगर्भिक जाँच र खरिद प्रक्रियामा सहजीकरण गरेको छ। उनीहरूले ११ रोपनी जग्गा सरकारी अनुदानमा खरिद गरी घर बनाएका छन्।

- १.५ स्थानीय तहको निर्वाचनमा दलहरूको घोषणापत्रमा समावेश गिरनुपर्ने भूमि तथा कृषिका विषय मुख्य राजनीतिक दललाई बुफाइएको थियो । प्रस्तुत अधिकांश सुफावहरू राजनीतिक दलका घोषणापत्रमा समेटिएका छन् ।
- १.६ गुठीसम्बन्धी मस्यौदा विधेयकमा समावेश हुनुपर्ने विषयहरू लिखितरूपमा बुभाइएको छ । साथै भूमि ब्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयले आयोजना गरेको छलफलमा विभिन्न जिल्लाका गुठीका किसान सहभागी गराउने कार्यमा सहजीकरण गरिएको छ ।
- १.७ स्थानीय तहमा भएका असल अभ्यासका सिकाइ आदान-प्रदान गर्नका लागि स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरूको सिकाइ कार्यशाला र क्षेत्र भ्रमण बेलका नगरपालिकामा सम्पन्न भएको छ। यो भ्रमणबाट स्थानीय तहका असल अभ्यासलाई निरन्तरता दिइ एकअर्काका असल अभ्यासलाई अनुशरण गर्दै लैजाने प्रतिबद्धता व्यक्त भएको छ।
- १.८ भूमि अधिकार मञ्चका अगुवा कार्यकर्ताको क्षमता विकासका लागि सामाजिक आन्दोलन सुदृढीकरणका लागि स्त्पान्तरणकारी सिकाइ जीवनमुखी सिप र सिकाइ कार्यशाला सम्पन्न भएको छ । यसबाट २९ जना अगुवा कार्यकर्ताले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा भएका भूमिसँग सम्बन्धित विविध आन्दोलनबारे जानकारी हासिल गरेका छन् ।

रणनीतिक प्राथमिकता : २ भूमि-कृषि सवालमा ज्ञान निर्माण, कार्यगत अनुसन्धान र प्रकाशन

२.१ सिन्धुपाल्चोकका ४ स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीलाई भूउपयोग क्षेत्र नक्सा अध्ययन र भौगर्भिक जानकारी प्रणालीसम्बन्धी तालिम गरिएको छ। तालिमबाट नापी विभागले स्थानीय तहमा पठाएको भूउपयोगसम्बन्धी नक्सा अध्ययन र सामान्य हेरफेर गर्न सक्ने भएका छन्।

- २.२ भूमि शासन तथा नीति निर्माण प्रिक्रियामा स्थानीय सरकारको भूमिकासम्बन्धी राष्ट्रियस्तरको भूमि संवाद सुदूरपिश्चम प्रदेशको धनगढीमा आयोजना गिरयो । कार्यक्रमले भूमि प्रशासनको स्थानीयकरणका लागि कानुनी पर्याप्तता आवश्यक हुने, स्थानीय सरकारलाई भूमिसम्बन्धी विद्यमान समस्या समधानका लागि प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारले आर्थिक एवं प्रविधिक दक्ष जनशक्ति सहयोग गर्नुपर्ने, भूमि व्यवस्थापन तथा प्रशासनको काम स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गर्दै जानुपर्ने र मुक्त हिलया, कमैया तथा कमलरीहरूको वास्तविक मुक्ति र पुनःस्थापनाका लागि तीनै तहको सरकारबीच पर्याप्त सहकार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याएको छ ।
- २.३ भूमि शासन तथा नीति निर्माण प्रिऋयामा स्थानीय सरकारका जिम्मेवारीसम्बन्धी भएका संवाद एवं छलफल र सम्बन्धित विद्यमान नीति तथा कानुनको विश्लेषण गरी नीतिपत्र तयार पारिएको छ।
- २.४ पारिवारिक खेतीसम्बन्धी आधारभूत जानकारी र राष्ट्रिय कार्ययोजना समेटिएको स्नोत पुस्तिका प्रकाशित गरिएको छ । भूशासनको स्थानीयकरणसम्बन्धी पुस्तक र सहभागीमूलक भूउपयोग योजना तर्जुमासम्बन्धी स्नोत सामग्री प्रकाशन गरी स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराइएको छ ।
- २.५ भूमि अधिकार पित्रका प्रकाशन त्रैमासिक रूपमा प्रकाशन भइरहेको छ । भापा, धनुषा र दाङ जिल्लाको वस्तुस्थितिमा आधारित भई हरियो तरकारीको मूल्य शृङ्खला सम्बन्धमा गरिएको अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशन गरिएको छ । बेदर्तावाल मोहीको लगत सङ्कलन र दर्तावाल मोहीको जग्गा बाँडफाँट भूमि अधिकार अभियानको प्रमुख विषय रहेको छ । मूलतः बेदर्तावाल मोहीको विषयमा निश्चित क्षेत्रको अध्ययन गरी मोहियानी हक र बेदर्तावाल मोहीको स्थित अध्ययन तथा विश्लेषण गरी प्रतिवेदन प्रकाशन भएको छ ।
- २.६) राष्ट्रिय भूमि सञ्जाल नेपाललाई भूमि तथा प्राकृतिक स्नोतको क्षेत्रमा काम गर्ने साभ्जा मञ्चका रूपमा विकास गर्दै लैजान रणनीतिपत्र तयार गरी प्रकाशित गरिएको छ।
- २.७ जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका ऋममा प्राप्त सिकाइ तथा अनुभव समेटी सिकाइ पुस्तिका तयार गरिएको छ।

रणनीतिक प्राथमिकता : ३ भूमि-कृषिसम्बन्धी नीतिगत बहस र सुशासन प्रबर्द्धन

- ३.१ नेपाल सरकारले भूउपयोग नियमावली कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यो नियमावली भूमिको व्यवस्थापन र कृषियोग्य जग्गाको संरक्षणमा निकै नै महत्वपूर्ण छ । संस्थाले भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय, कृषि, सहकारी तथा प्राकृतिक स्रोत सिमितिले गरेको छलफलमा भाग लिएको थियो । साथै लिखित सुभाव पेस गरेको थियो । उक्त सुभावहरू नियमावलीमा सम्बोधन भएका छन् ।
- मृक्त कमैया, कमलरी तथा हरवा/चरवाको अवस्था अध्ययन समितिलाई बँधुवा कृषि श्रिमिक (कमैया, कमलरी, हिलया र हरवा/चरवा) को मुक्ति, पुनर्स्थापना र विकासका लागि सुफावपत्र पेस गरिएको छ । साथै कार्यदलको अध्ययन कार्यलाई स्रोत सामग्री एवं सूचना उपलब्ध गराउने र समुदाय तहको छलफलको व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा सघाइएको थियो ।
 कार्यदलले दिएको सुफावका आधारमा हरवा/चरवा पुनर्स्थापनाका लागि सरकारले तयारी गरिरहेको छ ।

- ३.३ भूउपयोग योजना तर्जुमा भूमिको समुचित उपयोग, कृषियोग्य जिमनको संरक्षण, दिगो विकास आदिका लागि अति जरुरी कार्य हो। यसका लागि कनकाई नगरपालिका, बेलका नगरपालिका, बिर्देबास नगरपालिका, हिरवन नगरपालिका, बाइबिसे नगरपालिका, भोटेकोसी गाउँपालिका, जुगल गाउँपालिका, पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका, कालिका गाउँपालिका, दङ्गीशरण गाउँपालिका, बबई गाउँपालिका, गुर्भाकोट नगरपालिका र चौकुने गाउँपालिका (१३ वटा स्थानीय तह) लाई प्रारम्भिक भूउपयोग योजना निर्माणमा मद्दत गरिएको छ। यस कार्यको अगुवाई भने स्वंय स्थानीय तहहरूले नै गरिरहेका छन्।
- ३.४ स्थानीय तहको आ.व. २०७९/८० नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरिनुपर्ने भूमि र कृषिका मूलभूत मुद्दाहरू समेटेर ७५३ वटै स्थानीय तहलाई सुभावपत्र पठाइएको छ। यसलाई आधार बनाएर स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रम तय गर्नका लागि सहज भएको स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीले बताउनुभएको छ। उल्लेख्य संख्यामा स्थानीय तहले भूमि र कृषिको कार्यलाई प्राथामिकतामा राख्नु भएको छ।
- ३.५ नेपाल सरकारका भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्री, सुदूरपश्चिम प्रदेशका कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा गरिबी निवारण मन्त्रीलगायत दुवै सरकारका प्रतिनिधिलाई कैलालीको टीकापुरको वादी बस्तीमा पुगी

- भूमिहीन वादी समुदायलाई चाँडो प्रिक्रया पूरा गरी जिमन उपलब्ध गराउन दिएको निर्देशनबमोजिम जिमन वितरणको कार्य सुरु भएको छ।
- ३.६ रसुवा, नुवाकोट, धादिङलगायतका जिल्लामा अभै पिन बिर्ता समस्या सुिल्भन सकेको छैन। यो समस्या रिहरहनु भनेको संविधान र विद्यमान कानुनको पिन उल्लङ्घन हो। बिर्ता समस्या समाधानका लागि बिर्ता समस्याबाट प्रभावित समेतले भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्री मा. शशी श्रेष्ठसँग भेटी समस्या समाधानका लागि विकल्पसहित सुभाव पेस गरिएको छ।

रणनीतिक प्राथमिकता : ४ दिगो कृषि, कृषि सहकारी र सुरक्षित जीविका प्रणालीको विकास

- ४.१ साना किसानका कृषि उपज सहजरूपमा बिक्री गर्ने उद्देश्यले भापाको गौरादहमा कृषि सहकारी पसल सञ्चालनमा आएको छ। त्यस्तै दाङको गढवा गाउँपालिकामा कृषि सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिएको छ। किसानले उत्पादन गरेको कृषि उपज सोभौ सहकारी पसलमा बिक्री गर्न सहज भएको साना किसानले बताएका छन्।
- ४.२ पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका वडा नं. २ बोलगाउँका ३७ किसान परिवारले ८.३९ हेक्टर जग्गामा १५० क्विन्टल आलु उत्पादन गरेका छन्। स्थानीय जातको आलु खेती र बिउ व्यवस्थापनका लागि पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका र संस्थाको सहकार्यमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। डाले समुदायका १४ घर/परिवारले २६५ ओखरको बिरुवा लगाएका छन।

रणनीतिक प्राथमिकता ५ : भूमि-कृषि सवालको विश्वव्यापी आन्दोलन र सञ्जाल सुदृढीकरणमा योगदान

५.१ चरम गरिबी तथा मानव अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र सङ्घका विशेष समीक्षक ओलिभर डि सुटर धनुषाको धनौजी र बर्दियाको बाँसगढी नगरपालिकाको भ्रमण गरी भूमिहीन, हरवा/चरवा र मुक्त कमलरीका प्रतिनिधिसँग अन्तरिक्रया गरेका छन्। उक्त भ्रमणपिछ उनले भूमिहीन तथा हरवा/चरवा समुदायको समस्या सम्बोधन गर्नका लागि सरकारले विशेष पहल लिनुपर्ने सुभाव दिएका छन्। उनको भ्रमणका लागि संस्थाले सहजीकरण गरेको थियो

- ५.२ सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रको अगुवाइमा भएको अभ्यासका आधारमा भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान, प्रमाणीकरण र सत्यापनसम्बन्धी नमुना अन्तर्राष्ट्रिय भूमि सञ्जालको सदस्यबीच उत्कृष्ट ६ मा छनोट भएको छ। उक्त प्रिक्रया अभिलेखनलाई सञ्जालले अभिलेखन गरी प्रकाशन गरेको छ।
- ५.३ जोर्डनमा आयोजित अन्तर्राष्ट्रिय भूमि सम्मेलन र प्रथम युवा सम्मेलनमा सहभागी भई भूमि अधिकारको विश्वव्यापी आन्दोलनमा ऐक्यबद्धता जनाएको छ।
- ५.४ जलवायु परिवर्तनको असर भूमिहीन, विपन्न र महिलाहरूमा बढी परेको अध्ययनले देखाएका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय श्रीमक महिला दिवसको अवसरमा जलवायुमैत्री कृषि प्रणाली र महिलाको भूमिका विषयक राष्ट्रिय सम्वाद गरिएको छ। कार्यक्रमबाट जलवायु परिवर्तन कसरी भूमि र महिला किसानको सवालसँग जोडिएका छन् भन्ने विषयमा सरकारी एवं गैरसरकारी क्षेत्रका प्रतिनिधिहरूले विषयहरू औल्याउनुभएको छ।
- ५.६ 'दि मिल डे' कार्यक्रमका अवसरमा पर्यावरणीय खेती, स्वस्थ खानपान र भूमि अधिकारसम्बन्धी छलफल गर्दैं 'दि मिल फर एजुकेसन कोष' स्थापना गरिएको छ। धनुषा जिल्लाको धनौजी नगरपालिकाका हरवा/चरवा परिवारका कक्षा ३ र ८ मा अध्ययनरत दुई बालिकालाई विद्यालय शिक्षामा सहयोग गरिएको छ।

६. विपद् व्यवस्थापन

- इ.१ हेलम्बु गाउँपालिका वडा नं. १ चिउरीखर्कमा बाढीबाट प्रभावित घर परिवारको ३ कोठाको अस्थायी आवास निर्माण गरिएको छ । यसबाट विस्थापित २१ परिवार सुरक्षित भएका छन् । उनीहरूले भूकम्पपश्चात बाँभो रहेको २२ रोपनी जग्गामा पनि खेती गर्न थालेका छन् ।
- ६.२ सिन्धुपाल्चोकको भोटेकोसी गाउँपालिका र बाह्रबिसे नगरपालिका एवं दोलखाको तामाकोसी र विगु गाउँपालिकाको १५० जोखिम क्षेत्रको भौगर्भिक अध्ययन गरी राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणलाई प्रतिवेदन बुभाइएको छ । उक्त प्रतिवेदनहरू प्राधिकरणले समीक्षा गरी स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरेको थियो । स्थानीय तहले विकास निर्माणका कार्य गर्दा प्रतिवेदनले जोखिम औल्याएका विषयलाई कार्यान्वयनका साथै जोखिम क्षेत्रमा निर्माण कार्य गर्दा सावधानी अपनाइरहेका छन् ।
- ६.३ मनसुनजन्य विपद् प्रभावित निजी आवास पुननिर्माण तथा पुनर्स्थापना कार्यविधिअनुसार ५० परिवारले पुनर्निर्माणका लागि र २९६ परिवारले अस्थायी आवास निर्माणका लागि सरकारी अनुदान प्राप्त गरेका छन्।

७. संस्थागत विकास

- ७.१ लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशितासम्बन्धी लेखाजोखा सम्पन्न गरी कार्ययोजना बनाइ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । कार्यक्रम सञ्चालित क्षेत्रका लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था अध्ययनका लागि द्वत लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परिवेश विश्लेषण सम्पन्न भएको छ ।
- ७.२ पर्यावरणीय कृषिको विषयमा वार्षिकरूपमा हुने अन्तर्राष्ट्रिय सिकाइ कार्यशालामा निरन्तर सहभागी हुने गरी राइस एशियासँग सहकार्य भएको छ।
- ७.३ भूमि-कृषि अभियानको समीक्षा नियमितरूपमा भइरहेको छ । समीक्षापश्चात तयार गरिएका योजनाहरू ऋमशः कार्यान्वयन भइरहेका छन् ।
- ७.४ संस्थाको कार्यकारी सिमितिको बैठक समयमा नै बसी सञ्चालित विभिन्न प्रस्तावउपर छलफल एवं निर्णय र सोको कार्यान्वयन भइरहेका छन् । आ.व. २०७८/७९ मा ६ पटक बैठक सम्पन्न भएका छन् । सिमिति भित्र सिकाइ बैठकहरू नियमित रूपमा भइरहेका छन् ।

आ.व. २०७९ / ८० को योजना

आगामी प्राथमिकता

- संस्थाको ५ वर्षे भूमि-कृषि अभियान रणनीतिअनुसार तर्जुमा गरिएको कार्ययोजनालाई अधिकतम् कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गरिनेछ।
- चालु आ.व. मा पिन कार्यक्रम केन्द्रित १४ स्थानीय तहको भूमिहीन तथा अव्यवस्थित बसोबासी व्यवस्थापन र भूउपयोग योजना तर्जुमाको कार्यलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ। सम्भव भए केही थप स्थानीय तहमा कार्यक्रम विस्तार गरिनेछ।
- भूमि अधिकार आन्दोलनको सहभागीमूलक र आलोचनात्मक समीक्षा गरी बदलिएको परिवेशअनुरूप सङ्गठन सुदृढिकरण अभियानमुखी कार्यलाई बढाएर लिगनेछ।
- कार्यमूलक अनुसन्धानका आधारमा तीनवटै सरकारको तहमा वकालतको कार्यलाई सवालहरू प्रष्ट गरी
 प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गरिनेछ।
- भूमिसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहका आन्दोलनमा ऐक्यबद्धता र सहभागिता वृद्धि गरिनेछ।
- 🔳 भूमि-कृषि सिकाइ केन्द्र, भूउपयोग र दिगो कृषिका कार्यहरू स्थानीय तहसँग मिलेर सञ्चालन गरिने छ।

आ.व. २०७९/०८० मा सञ्चालन हुने कार्यक्रम

ऋ.सं.	कार्यक्रम	कार्यक्षेत्र	सहयोगी संस्था
8	उद्देश्य सापेक्ष भूमि प्रशासन देशीय रणनीति कार्यान्वयन, नीतिगत सहयोग तथा क्षमता विकास	१४ स्थानीय तह एवं नीतिगत तह	युएन-ह्याविट्याट
२	प्रतिबद्ध दुई	बाइबिसे नगरपालिका र भोटेकोसी गाउँपालिका (सिन्धुपाल्चोक), नौकुण्ड र उत्तरगया गाउँपालिका (रसुवा)	पिपुल इन निड
₽¥	सङ्गठन सबलीकरण, भूमि अधिकार दावी, नीतिगत पहल, अध्ययन/अनुसन्धान	राष्ट्रिय तह (गौरीगङ्गा, वेदकोट, गुर्भाकोट नगरपालिका)	आइएलसी
8	प्रतिबद्धतामा आधारित पहल (पारदर्शी र सहज सूचना, भूमि कब्जाविरुद्ध प्रभावकारी पहल र भूमि अधिकारकर्मीहरूको सुरक्षा र क्षमता अभिवृद्धि)	राष्ट्रिय तह (अध्ययन/अनुसन्धान)	आइएलसी
ų	भूमिहीन महिला कृषि सहकारी प्रबर्द्धन अभियान	बर्दिया, दाङ र कैलाली	माइऋो ऋेडिट टु मदर्स
Ę	भूमि-कृषि अभियान	नीतिगत, अध्ययन/अनुसन्धान	एक्सनएड नेपाल
9	भूपरिधिमा आधारित मानव प्रकृति समन्यायिक अवधारणा	जोरायल गाउँपालिका, आलिताल गाउँपालिका, परशुराम नगरपालिका, भीमदत्त नगरपालिका	अक्सफाम
۷	स्वतन्त्र, पूर्वसूचित सहमति अभियान	रसुवा	अक्सफाम
9	दिगो समाधान ३	सप्तकोसी र कटहरिया नगरपालिका	पिपुल इन निड
१०	जलवायुमैत्री कृषि प्रवर्द्धन	गौशाला नगरपालिका र पाँचपोखरी गाउँपालिका	वर्ल्ड जिविस रिलिफ

आर्थिक प्रगति विवरण

गीता पण्डित अपरेशन संयोजक

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र भूमि-कृषि अभियानमा क्रियाशील भएको ३ दशक पुग्न लागेको छ। संस्थाले भूमि अधिकारबाट वञ्चितहरूको सचेतीकरण र सङ्गठन, प्रगतिशील भूमि-कृषि व्यवस्थाको पक्षमा जनमत निर्माण र कार्यगत अनुसन्धानका आधारमा नीतिगत पैरवी

गर्दै आएको छ। संस्थाले संस्थाको विधान, भूमि-कृषि अभियान रणनीति (सन् २०२०-२०२५), आर्थिक व्यवस्थापन नियमावली, मानव स्नोत व्यवस्थापन नियमावली र संस्थागत सुशासन नीतिका आधारमा आर्थिक एवं मानवीय स्नोत व्यवस्थापन गरिरहेको छ।

संस्थाले आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ मा योजना गरिएका कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि रु. ५,५४,८४,९५८ प्राप्त भएकोमा रु. ५,४८,२५,२६७ (९८.८१%) बजेट उपयोग भएको छ भने मौज्दात रु. ६,५९,६९१ आ.व. २०७९/०८० का लागि उपयोगमा ल्याइएको छ।

तालिका १ : आ.व. २०७८/७९ को बजेट र उपयोगको अवस्था

सहयोगी संस्था/ कार्यक्रम	प्राप्त रकम रू.	खर्च रकम रू.	मौज्दात रकम रू.
पिपुल इन निड			
प्रतिबद्ध-१	२५,६६६,४८४	२५,६६६,४८४	o
प्रतिबद्ध-२	o	५३,१२९	-५३,१२९
दिगो समाधान-३	o	४३,९५५	-83,944
आइआइइडी			
भूमि-कृषि अभियान	६,०४३,०७९	६,०४३,०७९	0
अन्तर्राष्ट्रिय भूमि सञ्जाल			
प्रतिबद्धतामा आधारित पहलहरू	९१७,०९८	९१७,०९८	o
एल जि डब्लु जि ट्रान्जिसनल फेजसमेत	७,१४७,६९४	७,१४७,६९४	0

सहयोगी संस्था/ कार्यक्रम	प्राप्त रकम रू.	खर्च रकम रू.	मौज्दात रकम रू.
केयर नेपाल			
भूमिहीन तथा जोताहा किसान आर्थिक सबलीकरण कार्यऋम	३,८२३,९४९	३,८२३,९४९	o
जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तर्जुमा	४,००४,३०४	४,००४,३०४	o
युएन-ह्याविटाट			
उद्देश्य सापेक्षित भूमि सुधार कार्यक्रम	४,६०६,७७८	४,४३९,०१९	१६७,७५९
माइक्रो क्रेडिट दु मदर्स			
भूमिहीन महिलाको सहकारीलाई अनुदान सहयोग	८०६,१५७	६११,१७४	१९४,९८३
वर्ल्ड जिविस रिलिफ			
समुदायको अगुवाइमा जलवायु उत्थानशील भूमि-कृषि अभियान	२,४१९,५८९	२,०६१,५०८	३५८,०८१
एसियन एनजिओ कोलिसन			
नागरिक समाजको कानुनी र राजनीतिक वातावरणबारे अध्ययन	४९,८२६	o	४९,८२६
अक्सफाम			
भूपरिधिमा आधारित मानव प्रकृति समन्याइक अवधारण	o	१३,८७५	-१३,८७५
जम्मा	५५,४८४,९५८	५४,८२५,२६७	६५९,६९१

परियोजनाको अवधि फरक फरक रहेकाले आ.व. २०७८/७९ मा मौज्दात रहेको रकम आ.व. २०७९/८० मा ६५९,६९१ रकमान्तर भई कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका छन्। साथै २०७९ असार मसान्तमा केही कार्यक्रमका लागि सहयोगी संस्थासँग सहमित भएको तर संस्थाको बैङ्क खातामा रकम आउनुपूर्व नै खर्च गर्नुपरेकाले उक्त रकम कमन कस्टबाट पिछ लिने गरी उपयोग गरिएकाले ऋणात्मक देखिएका छन्।

यस आर्थिक वर्षमा उपयोग भएको बजेटमध्ये कार्यक्रमतर्फ रु. ४,२८,३८,४३८ (७८%), मानव संसाधन व्यवस्थापनतर्फ रु. ८२,९३,१८७ (१५%), कार्यालय व्यवस्थापनतर्फ १८,००,१५१ (३%) र फिल्ड यातायात तथा दैनिक भ्रमणतर्फ रु. १,८९३,४९१ (४%) खर्च भएको छ।

तालिका २ : बजेट उपयोगको अवस्था

रणनीतिक प्राथामिकता	खर्च रू.	प्रतिशत
१ : भूमि-कृषि आन्दोलनको समग्र सुदृढीकरण र विस्तार	४,५५६,१३४	۷%
२ : भूमि-कृषि सवालमा ज्ञान निर्माण, कार्यगत अनुसन्धान र प्रकाशन	४,०६५,३६९	७%
३ : भूमि-कृषिसम्बन्धी नीतिगत बहस र सुशासन प्रवर्द्धन	२,८२८,३९९	५%
४ : दिगो कृषि, कृषि सहकारी र सुरक्षित जीविका प्रणालीको विकास	५,४३२,९४०	१०%
विपद् व्यवस्थापन	२४८५३२३३	४५%
अनुगमन र मूल्याङ्कन	१,१०२,३६३	7%
जम्मा	४२,८३८,४३८	७८%
कार्यक्रम व्यवस्थापकीय खर्चहरू		
मानव संसाधन खर्चहरू	८२,९३,१८७	१५%
कार्यालय व्यवस्थापन र साधारण खर्चहरू	१,८००,१५१	₹%
यातायात, भ्रमण तथा दैनिक भ्रमण खर्च	१,८९३,४९१	8%
जम्मा व्यवस्थापन	११,९८६,८२९	२२%
कुल जम्मा खर्च	५४,८२५,२६७	१००%

संस्थाको आन्तरिक कोष तथा सम्पत्तितर्फ आ.व.२०७८/७९ मा रु. २,५६५,७७६ प्राप्त भएकोमा रु. १,७०९,४४७ खर्च भई रु. ८५६,३२९ बजेट मौज्दात छ।

तिलका ३ : संस्थाको आन्तरिक कोष तथा सम्पत्तितर्फ आम्दानी र खर्च

आम्दानीतर्फ	रकम रू.	खर्चतर्फ	रकम रू.
सदस्यता नवीकरण शुल्क	9,400	संस्था नवीकरण खर्च	२६००
विविध (व्यक्तिगत सहयोग, चन्दा आदिबाट)	४२,६५०	सम्पत्तिमा ह्रासकट्टी	६५,५३३
विदेशी मुद्रा सटही दर वृद्धिबाट प्राप्त	<i>३६४,३</i> ००	बैङ्क चार्ज	१०९२
ओभरहेड	१,९९५,३२७	विविध खर्च	८१८
ब्याज आम्दानी	१,४४९	सदस्यता शुल्क	२४,८८२
अन्य आम्दानी	१५२,५५०	वाइल्ड गेन्जन फाउन्डेसन योगदान	४१,२४५
		कर्मचारीको तलब	४९२,७९६
		परामर्शदाता शुल्क	१६१,५००
		वर्षिक साधारण सभा	३८,६७५
		बाह्य लेखापरीक्षण	१६९,५००
		आन्तरिक लेखापरीक्षण	८४,७५०
		अन्तर्राष्ट्रिय भ्रमण खर्च	८७,२७७
		कार्यालय र अन्य व्यवस्थापन	३६५,६७३
		मर्मत खर्च	१८,२४५
		समाज कल्याण परिषद् अनुगमन तथा भ्रमण खर्च	१४०,०००
		फिल्ड व्यवस्थापन खर्च	१४,४८१
		गाडी मर्मत खर्च	३८०
जम्मा रकम	२,५६५,७७६	जम्मा खर्च	१,७०९,४४७

सम्पूर्ण कर्मचारीको दुर्घटना एवं स्वास्थ्योपचार बिमालाई निरन्तरता दिइएको छ। लेखापरीक्षण प्रतिवेदनलाई वार्षिकरूपमा साधारण सभापश्चात वेभसाइटमार्फत सार्वजिनक गरिँदै आइएको छ। आगामी दिनमा रणनीतिक प्राथमिकताअन्तर्गतका विभिन्न पहल एवम् कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि आत्मिनभर केन्द्रले संस्थाको मूल्य/मान्यतालाई दृढतापूर्वक आत्मसात गर्दै दिगो एवम् प्रभावकारी स्नोत व्यवस्थाका लागि स्नोत निर्माणसम्बन्धी क्रियाकलापहरू अगाडि बढाइनेछ। साथै हरेक कार्यक्रम गर्दाको बखत नै उक्त कार्यक्रमको बजेट प्रस्तुत गर्न र प्रतिवेदनमा भएको खर्च समावेश गर्ने कार्यलाई अनिवार्य बनाइनेछ।

उपलब्धिको भिडियो प्रस्तुति

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले सञ्चालन गरेको कार्यक्रम र यसबाट समुदायमा परेको प्रभावको उपलिब्धि चित्र समेटी संस्थाका अभियान अधिकृत कुमार थापाले तयार गर्नु भएको भिडियो डकुमेन्ट्रि सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रममा प्रस्तुतिकरण गरिएको थियो। भिडियो प्रस्तुतीमा रहेका अगुवाहरुको प्रतिनिधिमुलक भनाई निम्नअनुसार छन्।

अगुवाको भनाई

रेक्पा तामाङ

पाँचपोखरी थाङ्पाल गाउँपालिका- १ सिन्धुपाल्चोक

बाँभो जग्गा कतै नरहोस् । युवायुवतीहरू विदेश पलायन भएका छन्, यहिँ रोजगारी होस् भन्ने सोच लिएर मैले १० वर्ष अगाडीदेखिको योजना बनाएको थिएँ । भूकम्पपछि आत्मिनभर केन्द्र र केयर नेपाल गाउँमा आउनु भयो । उहाँहरूसँग भेट भयो । उहाँहरूलाई मैलै अनरोध गरैँ । उहाँहरूले चियाको विरूवा ल्याइदिनु भयो । चियाको विरूवा प्राप्त गन्यौँ, यहाँको ३६ जनाको समूह बनाएर रोप्ने काम गर्यौँ । यो बाँभो जग्गामा हरियाली हुँदा चाहिँ मलाई स्वर्गमा पुगेको जस्तो खुसी लागेको छ । आम्दानी पिन भइरहेको छ ।

खिना तामाङ

हेलम्बु गाउँपालिका-२ सिन्धुपाल्चोक

पहिले १५ पाथी मकै १५ पाथी कोदो आउथ्यो । आम्दानी धेरै हुँदैन थियो । मैले किबी रोपेपछि पहिलो चोटी ६ हजारको बेचेंं । पोहोर २ लाख जितको बेचेंं । रोप्ने बेलामा बुढी परिवारहरूका सदस्यहरू सबै रिसाए । के गर्न लाग्यो यसले भनेर गाली पनि गरे । तर किवी बेचेर हातहाती पैसा आएपछि पो खुसी लाग्यो अहिले । सबै खुसी छौं ।

गंगामाया बानियाँ

बार्दिबास नगरपालिका-६ महोत्तरी

सङ्गठनमा बसेर सबैलाई राम्रो भएको छ। ऐलानी जग्गाहरु सबै नापी भएको छ। मोही जग्गाको बारेमा के भाको छ, कसो भाको छ भनेर छलफल हुन्छ। पहिला सिफारिस पिन दिँदैन थिए। अहिले सङ्गठित भएपिछ ए! तपाईँ आउनुभयो बस्नुहोस्। उहाँलाई सिफारिस दिहाल्नुस् त। सङ्गठनको मान्छे हो भन्छन्। सङ्गठनमा बस्दा यित तागत हुनेरैछ भनेर थाहा पाइयो।

बीरबहादुर मगर

बेलका नगरपालिका- ५ उदयपुर

विगत सम्भने हो भने अहिले पनि आत्मा रुन्छ। जनताहरु खोलाले दुःख दिएर, पिहरो लागेर विस्थापित भएर बसेका छन्। ऐलानी जग्गामा बस्दा वन कर्मचारीहरूले हप्काई दप्काई गर्छन्। डर देखाउने, हलगोरू भगाइ दिने जस्ता कामहरु भयो। हामी चाहिँ लालपूर्जा पाउछौँ, हाम्रो स्थानीय सरकार छ भनेर निर्धक्क साथ लागिरहेका छौँ।

शान्ती चौधरी

गढवा गाउँपालिका-५ दाङ

सुरुमा सुँगुर पालन गर्न ऋण निकालेँ १० हजार । व्यवसाय गर्दै गएँ । अहिले म तरकारी खेती पनि गर्छु । छोरा र छोरीलाई बोर्डिङ स्कुलमा पढाउँछु । पहिला चाहिँ बीस रुपैयाँ पनि हुँदैन थियो । तरकारी खेती गरेपछि अहिले त लगभग ९ वटा समूहमा ३ हजार ३५ सय जति बचत गर्छु ।

लेखापरीक्षकको प्रस्तुति

प्रतिश शाक्य चार्टर एकाउटेण्ट, प्रधान एण्ड शाक्य एसोसिएट

हामीले विगत वर्षदेखि नै सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रको आन्तरिक लेखापरीक्षण गरिरहेका छौँ । ६/६ महिनामा गरी दूई चरणमा आन्तरीक लेखापरीक्षण गर्छौँ । यसवर्ष पिन हामीले त्यसै गन्यौँ ।

लेखापरीक्षणको ऋममा सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र आर्थिकरुपमा मात्र नभई सुशासनको पक्षमा पिन बलियो पाइएको छ। १५ वर्षदेखि निरन्तर वार्षिक सामाजिक लेखाजोखा गरिनुनै सुशासनको एउटा महत्वपूर्ण उदाहरण हो।

यो संस्थाको आन्तरिक लेखा नियन्त्रण प्रणाली र अभ्यास राम्रो र व्यवस्थित छ। परियोजनाहरू धेरै भएपिन हरेक कार्यक्रम र गतिविधिको खर्च विवरण चुस्त छ र डकुमेण्टेसनको पक्ष राम्रो छ। कुनै कमजोरी देखियो भने टिममा विस्तृतमा छलफल हुने गरेको छ र तुरुन्तै त्यसलाई सच्याउने पिन अभ्यास छ। टिम वर्क पिन राम्रो छ।

संस्थाले गरेको कार्यक्रम र आर्थिक गतिविधिहरूको विवरण वेवसाइटमार्फत पनि सार्वजनिक हुने गरेको छ। सबै डकुमेण्टहरू अभिलेखन गर्ने प्रणाली राम्रो र व्यवस्थित छ।

यद्यपि कितपय परियोजनाको लागि समाज कल्याण परिषद्बाट आउनुपर्ने अनुमित पत्र चाहिँ ढिला आएको देखियो । त्यसको लागि संस्थाले पहल लिइरहेको पाइयो । पहिलेको वर्षहरूमा देखिएका केही समस्या यस वर्ष दोहोरिएको छैन । वित्तिय व्यवस्थापन राम्रो छ । यसलाई कायम राख्नु र सुदृढ गर्नु अवको आवश्यकता हो ।

विचार

बिमलकुमार फुयाँल शिक्षाविद् एवं भूमि-कृषि अध्येता

भूमि-कृषि अभियानसँग जोडिनु भएका सबैमा हार्दिक अभिवादन । कृषिसँग जोडिएको भूमि व्यवस्थाको विषयमा हामी छलफल गरिरहेका छौँ । र गर्नुपर्ने अवस्था पनि छ । किनकी यसमा सुधार जरुरी छ ।

सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रमको अवसरमा भूमि-कृषि अभियानको वार्षिक उपलिब्ध सुन्न पाइयो। धेरै प्रगित भएका रहेछन्। यस संस्थासँग सहकार्य गर्नुहुने सबै सहयोगी र साभेदार संघ संस्थाहरू धन्यवाद्का पात्र हुनुहुन्छ। सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रको आर्थिक हरिहसाव राम्रोसँग राख्ने गरिएको कुरा लेखापरीक्षकले भिनसक्नु भयो। जुन सह्नानीय पक्ष हो। यसलाई निरन्तरता दिँदै जानुपर्छ।

सामाजिक लेखाजोखा भनेको कार्यक्रमिक उपलिब्धि र बजेट प्रस्तुतीकरण मात्र होइन । गरिएको कामले समाजमा के कस्तो प्रभाव पाऱ्यो । यसले के भ्यालु एड (नौलो तत्व) थप्यो भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ । हामीले भनेको उपलिब्धिबाट समाज रूपान्तरण र समग्र उन्नतीको लागि के कित योगदान पुग्यो त्यो पिन गहिरोसँग हेर्नुपर्छ ।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले विगत तीन दशकदेखि भूमिहीन तथा सिमान्तकृत किसानको पक्षमा काम गर्दै आएको छ। यद्यपि आज पिन भूमि व्यवस्थामा बग्नेल्ती समस्याहरू छन्। साना किसानहरू मात्र होइन मध्यम तथा ठूला किसानले समेत समस्या भोग्नु पिररहेको छ। हामीले गरेको कामबाट प्रगतिशिल भूमि-कृषि व्यवस्थाको यात्रामा नयाँ पाइला के थिपयो ? त्यो पिन हेर्नुपर्छ।

भूमिको समस्या आज मात्र सिर्जना भएको होइन । हिजो सामन्तवादी भूमि व्यवस्था थियो । त्यो व्यवस्थामा कमैया र कमैया मालिक थिए । बिर्तावाल र बिर्ता पीडित थिए । जिमन्दार र मोहीहरू थिए । पिडत पूजारीको नियन्त्रणमा रहेको गुठीबाट किसानहरू पीडित थिए । लाखौं भूमिहीन थिए, साना किसान र मोहीहरू पिन पीडित नै थिए । त्यो व्यवस्थाको अवशेष आज पिन नेपाली समाजमा विद्यमान छ ।

हिजोको अन्यायपूर्ण व्यवस्थाको विरुद्ध मुलुकका थुप्रै ठाउँमा किसान विद्रोह भयो। नेपाली काँग्रेस, कम्यूनिष्ट पार्टीलगायतका दलहरूले स्थापना कालदेखिनै जसको जोत उसको पोत र प्रगतिशील भूमि सुधारको नारा उठाए। तर आजसम्म पनि किसानमुखी भूसि सुधार हुन सकेको छैन।

अवको बाटो

सुरक्षित घरबास सबैलाई, खेतीयोग्य जिमन किसानलाई यो अहिलेको अत्यन्तै सार्न्दिभिक नारा हो। यतिबेला एकातिर सामन्तवादी अवशेषको कारणले भूमिहीन, गुठी पीडित, बिर्ता पीडित आदि किसानलाई भूमिमा पहुँच दिनु परेको छ। अर्कोतिर साना र मध्यम किसानले समेत किसानी पेशा छोड्दै जानुपर्ने अवस्थालाई सम्बोधन गर्नुपरेको छ।

भूमिहीनलाई जग्गा बाड्न भनेर आयोगहरू धेरै बन्यो तर, किसानमुखी भूमिसुधार हुन सकेको छैन। आयोग अहिले पनि छ। जग्गा बाड्ने कुरा भइरहेको छ। तर प्रगतिशील भूमि-कृषि व्यवस्थाको खाका स्पष्ट छैन, गन्तव्य प्रष्ट छैन। यो परिवेशको जिम्मेवार भनेको सरकार, प्रमुख राजनीतिक दलहरू र कर्मचारीतन्त्र नै हुन्।

भूमि-कृषि व्यवस्था कस्तो हुनुपर्छ भन्ने बारेमा विश्वव्यापी रूपमा र नेपालमा पिन अहिले दुई फरक-फरक मोडलबारे बहस भइरहेका छन्। एउटा बाटो नाफामुखी ठूला कर्पोरेशनहरूलाई जग्गा जिमन बुभाउने, खाद्य उत्पादनदेखि वितरणसम्मको जिम्मा लगाउने। अर्को बाटो भनेको अहिलेका साना, मध्यम र ठूला किसानहरूलाई नै सवल, सशक्त बनाउँदै ज्ञान, सिप र प्रविधिमा पहुँच दिँदै किसानमुखी भूमि-कृषि व्यवस्था स्थापित गर्ने।

कर्पोरेट कृषिको बाटोले अत्याधिक नाफाको लागि अत्याधिक उत्पादनको बाटो लिन्छ। त्यसको निम्ति माटो विगार्ने रासायनिक मल, आम जनताको स्वास्थ्य विगार्ने विषादीको अत्याधिक प्रयोग र यान्त्रिकीकरणको नाममा वातावरण र प्रकृतिलाई विनास गर्ने बाटो लिन्छ। किसानमुखी भूमि व्यवस्थाले भने अर्गानिक कृषिको प्रवृद्धन, प्रकृतिमैत्री प्रविधिको अनुशरण र जनस्वास्थ्यको हित अनुकुल खाद्य उत्पादनको बाटो लिएको हुन्छ। कर्पोरेट कृषिले जिमनको स्वामित्व पूँजीपतीहरूमा केन्द्रित, नाफाको पनि केन्द्रिकरण गर्ने हुनाले समाजमा असमानताको खाडल गहिराउँदै लैजान्छ। किसानीमुखी बाटोले भने आजका गरिब, सिमान्तकृत वर्गलाई सवल र सशक्त बनाउँदै उनीहरूको आर्थिक उत्थान गर्दै किसानी पेशालाई नै मर्यादित एवं उन्नत तुल्याउँछ।

सामाजिक लेखाजोखा गरिरहँदा हामीले ध्यान दिनुपर्ने कुरा के हो भने हाम्रो कामले कर्पोरेट कृषिको बाटोलाई कित्तको चुनौती दियो ? प्रगतिशील भूमि कृषि व्यवस्था वा किसानी बाटोको पक्षमा जनमत निर्माण गर्न के कित प्रगति भयो ? किसानहरूलाई सचेत र सङ्गठीत बनाउँदै जनसङ्गठनको सुदृढीकरणमा के नौलो उपलब्धि हासिल भयो ? स्थानीय सरकारलगायत राज्यका सम्बन्धित निकायहरूलाई किसानी बाटोमा जाने सर्न्दभमा नीति निर्माणको लागि के नौलो पहलहरू भए ?

किसानी बाटो भनेको समावेशी लोकतन्त्र, समाजवाद् उन्मुख अर्थतन्त्र निर्माणको बाटो हो। यसले किसान र मजदूरलाई हित गर्छ। र देशले जुन खालको समाजवाद् उन्मुख अर्थतन्त्रको सपना देखेको छ त्यो बाटोमा हिड्नको लागि किसानलाई बिलयो बनाउँछ।

कर्पोरेट कृषिले कुनै पनि किसानहरूलाई फाइदा गर्दैन । हिजो सामान्तवाद्मा बिर्तावालको हातमा जग्गा थियो । अव विकास गर्ने नाममा यान्त्रिकीकरण गर्ने नाममा व्यवसायीकरण गर्न खोजिँदै छ । कर्पोरेटाइजेशन गर्न खोजिँदै छ । कर्पोरेट भुनेका नयाँ खालका बिर्तावाला नै हुन् । कामदार राख्ने र काम गर्ने मजदूरलाई कम मूल्य दिने । कमसल खालको चिज

आयात गरेर जनतालाई बेच्ने । यस्तो खालको कृषिले रोग व्याधी ल्याउछ । अर्को किसानलाई भन् गरिब बनाउँछ । यसरी जाँदा किसानीको अन्त्य हुन्छ ।

किसानी बाटोबाट जाँदा साना किसान, मध्यम किसान वा धनी किसान उनीहरूलाई सहकारी वा समूहमार्फत अघि बढाएर पनि स्वामित्व उनीहरूकै रहने गरी पनि अघि बढ्न सिकन्छ। सबैभन्दा सीमान्त रहेका किसानको स्वामित्व नगुमोस्। यो भनेको खेतीयोग्य जिमन किसानलाई दिने बाटोबाट जाने भनेको हो। यो विषयमा अहिलेको भूमि आन्दोलन केन्द्रित छ।

अवको अभियानमा भूमि-कृषिको अभियान समाजवाद उन्मुख बाटोमा जाने की कर्पोरेट कृषिको बाटोबाट जाने यो विषयमा अव सघन बहस हुनुपर्छ। सम्वाद र छलफलहरू बढाउनुपर्छ।

आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले गरेको कामहरूले समाजवाद उन्मुख भूमि-कृषिको लागि के कस्तो योगदान भयो वा भएन हेर्नुपर्छ र त्यताबाट पिन समीक्षा गर्नुपर्छ।

हरेक स्थानीय सरकारसँग भूमि र कृषिबारे बहस र छलफल बढाउदै जानुपर्छ। किसानहरूको जनसङ्गठन बढाएर र बिलयो बनाएर स्वायत्त ढङ्गले जाने रणनीति तयार गर्नुपर्छ। यो सवाल किसानको मात्र होइन, यो सबैको सवाल हो। लेखक, शिक्षक, पत्रकार सबैलाई समेटी जनमत निर्माण गर्दै जाने बाटो अवलम्बन गर्नुपर्छ। नयाँ पुस्तामा समेत जोडेर जनमत निर्माण गर्दै जानुपर्छ। हरेक राजनीतिक दललाई यस विषयमा प्रतिवद्ध गराउन जरुरी छ। अव चुनाव पनि निजकिँदै छ। दलहरूको दस्तावेजमा पनि यी विषय समेटन अभियान गरौँ।

खुला छलफल

लेखप्रसाद भट्ट भूर्गभविद् गोरखा

आत्मिनर्भर केन्द्रले विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा पिन उल्लेखनीय कार्य गरेको थाहा पाउँदा खुसी लाग्यो । भूमि-कृषि अभियानसँगै विपद् प्रभावित र जोखिम क्षेत्रमा भौगर्भिक अध्ययन गरी पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना र विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा संस्थाको भूमिका प्रशंसनीय छ । भौगर्भिक अध्ययन नितान्त प्राविधिक विषय भएकोले यसको लागि संस्थाले प्राविधिक जनशक्ति र सल्लाहकार समितिको छुट्टै गठन गरेमा भोलीका दिनमा काम गर्न धेरै सहज हुन्छ ।

प्रेमप्रकाश नेपाली कार्यक्रम व्यवस्थापक, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, नेपाल

पारदर्शिता जवाफदेहिताको हिसावले यो कार्यक्रम महत्वपूर्ण छ । प्रगती प्रस्तुतीमा एक वर्षभित्रमा कुन कुन जिल्ला र स्थानीय तहमा केन्द्रित भयौँ ? कित लगत सङ्कलन भयो भन्ने सङ्ख्यात्मक विवरण देखिएन । रणनीतिक प्राथमिकतामा रहेको सङ्गठन सवलीकरणमा र सुदृढीकरण सम्बन्धमा के काम भए ? कित सदस्यको क्षमता विकास गरियो ? कितको जीविकोपार्जनमा सहयोग पुऱ्याइयो भन्ने कुरा देखिएन । भूमि-कृषि अभियानमा यो वर्ष कित पूर्जा प्राप्त गर्न सफल भए ? विपद् व्यवस्थापनबाट कित लाभान्वित भए ? धेरै प्रकाशनहरू भएछ तर त्यसबाट समुदाय, स्थानीय सरकारले के लाभ लिए ? प्रदेश र केन्द्र सरकारलाई के प्रभाव पऱ्यो ? भन्ने कुरा ल्याउन पाएको भए राम्रो हुन्थ्यो।

रेवा रेग्मी

अधिकृत, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

नेपालमा अहिले खाद्यन्नलगायत सामग्री धेरै नै आयात गर्न परिरहेको अवस्था छ । खाद्यन्नको लागि ठूलो धनरासी विदेशिएको छ । यसो हुँदा संस्थाले भूमि कृषिको अभियानलाई देशव्यापी बनाउन आवश्यक छ । वास्तविक किसानलाई भूमिको पहुँच दिलाई कृषि उत्पादन बढाउनमा विशेष ध्यान पुग्नुपर्ने देखियो ।

नारायाण सिटौला

हेड अफ ओइसी, एक्सनएड नेपाल

एक्सन एड नेपालले नियमित रूपमा सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आइरहेको छ। तर हामी पिन सिकाइकै ऋममा छौँ। अघिल्लो सामाजिक लेखाजोखामा आएका सुफावहरू के कित कार्यान्वयन भए भन्ने प्रस्तुती राम्रो लाग्यो। आत्मिनर्भर केन्द्रले अभियानको काम गरिरहेको छ। वास्तवमा अभियानको उपलिब्ध देखाउनु गाह्रो विषय हो। यद्यपि धेरै उपलिब्धहरू आएका रहेछन्। उपलिब्धहरू देखिने गरी यहाँ भित्तामा पिन ग्यालरी डिस्प्ले गर्नु भएको भए अफ प्रस्ट हुने थियो। प्रभावहरू

समेटेको भिडीयोमा अभियानले समुदायहरू कसरी प्रभाव पारेको छ भन्ने कुराको राम्रो प्रतिविम्वित देखियो।

रेष्मा श्रेष्ठ जियोम्याटिक्स इन्जिनियरिङ्ग विभाग प्रमुख, काठमाडौँ विश्वविद्यालय

लेखाजोखामा सहभागी भएर संस्थाको काम र उपलब्धिहरूलाई अध्ययन गर्ने राम्रो मौका मिल्यो। सिकाइ पनि भयो। म एक शैक्षिककर्मी र अनुसन्धानकर्ता भएको हुँदा आफ्नो दृष्ट्कोणबाट तपाईंहरूले गरेको कामको प्रभाव के भयो भन्ने कुरालाई विश्लेषण गर्ने अवसर पिन पाएँ। समुदायमा यो संस्थाले एकदम राम्रो प्रभावहरू पिररहेको रहेछ। आगामी दिनमा आत्मिनर्भर केन्द्र र काठमाडौँ विश्वविद्यालयको खासगरी अध्ययनको क्षेत्रमा सहकार्यलाई निरन्तर अगाडी बढाउन आवश्यक देख्छु र त्यसको लागि सहजीकरण गर्न पिन तयार छु।

अतिथि मन्तव्य

आस्था प्रधानाङ्ग परियोजना व्यवस्थापक, पिपल इन निड

संस्थाले नियमित रूपमा लेखाजोखाको कार्यक्रम गर्दै अघि बढाउँदै लगेको यस अवसरमा पनि बधाइ तथा शुभकामना दिन चाहन्छु।

आत्मिनर्भर केन्द्र र पिपुल इन निड (पिन) को साभेदारी सन् २०१७ देखि नै हो। भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनाको कार्यहरूमा हामीले मिलेर सहजीकरण गरेका थियौँ। जुन ज्यादै उपलिब्धमूलक भएको थियो। आज उपलिब्धहरू प्रस्तुती गरिरहँदा केही उपलिब्धहरू अभै छुटेको महसुस भएको छ। हामीले पहिले गरेको कामको उपलिब्ध अहिले देखिन थालेको छ। प्रभावहरू देखिन थालेका छन्।

हाम्रो संस्थागत सहकार्य प्रतिबद्ध दोम्रो परियोजना र दिगो समाधान तेम्रो चरणमा पिन भइरहेको छ। यो ज्यादै खुसीको कुरा पिन हो, िक हामी लामो समयदेखि सहकार्य गर्दै अघि बढीरहेका छौँ। पिछल्लो समयमा भूमिहीन विस्थापित परिवारहरूको पुनर्वाससँगसँगै बाढी तथा पिहरो प्रभावित परिवारहरू उत्थानशिलता वृद्धि गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समेत काम गरिरहेको छौँ। यस्तै साभेदारी भोलीको दिनमा पिन निरन्तर गरिरहन हामी प्रतिवद्ध छौँ।

सरस्वती सुब्बा अध्यक्ष, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, नेपाल

राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, नेपाल र सामुदायिक आत्मिनर्भर केन्द्रको सहकार्य र सम्बन्ध नङ र मासुको जस्तै छ। अहिले भूमि अधिकार आन्दोलन ६० जिल्लामा फैलिएको छ। हामी भूमि अधिकार आन्दोलनलाई सहजीकरण गर्ने, सङ्गठन विस्तार र संस्थागत गर्ने काममा लागिरहेका छौँ। यसलाई अभ फैलाउन जरुरी छ। यद्यपि यो काम आफैमा सहज

भने छैन । आत्मनिर्भर केन्द्रले सामाजिक लेखाजोखा प्रत्येक वर्ष गर्दै आइरहेको छ । मञ्चसँगै भूमिहीन र किसानसम्बन्धी कामहरू सहकार्य गर्दै अघि बढेकोमा आत्मनिर्भर केन्द्रलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अभै केही कामहरू हाम्रो काँधमा छ। आयोगहरू बन्छन् त्यसपछि जान्छन्। फेरी सरकार बन्छ फेरी आयोग बन्छ। भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी, अव्यवस्थित बसोबासीले जिमन पाउने कुरा फेरी पिन थिन्कन्छ। देशमा भूमि सुधारको मुद्दा भनेजसरी अघि बद्दन सकेको छैन । स्थानीय तहले जग्गा नाप्ने, लगतहरू अद्यावधिक गर्ने, आएका दस्तावेजलाई व्यवस्थित गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिनु राम्रो हो ।

हामीसँग शक्तिशाली सङ्गठन, ऋियाशिल अगुवा र सदस्यको पंक्ति छ। उनीहरूको सही ढङ्गले परिचालन भएन भने हामीले खोजेको परिवर्तन ल्याउन गाह्रो हुन्छ। हामीले लाखौँ मानिसहरूको सामाजिक न्याय र भूमिको अधिकार पाउने कुरामा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ। त्यसैले राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च नेपाल र आत्मिनर्भर केन्द्र, यसका अभियान्ताहरू, सरकारी कार्यालयको पदाधिकारीहरू हामी सबै मिलेर लाग्यौँ। यदी हामी सबै लागेनौँ भने भूमि सुधारको काम अधुरो रहन्छ।

प्रतिक्षा मिश्र सहायक निर्देशक, समाज कल्याण परिषद्

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र विगत तीस वर्षदेखि सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील हुनु भनेको हामी सबैको गौरवको विषय हो। यसले भूमि अधिकारको क्षेत्रमा राम्रो काम गर्ने संस्थाको छवी बनाएको छ। संस्थाले भूमिहीनको न्यायको पक्षमा काम गरिरहेको छ। जुन ज्यादै राम्रो हो। नियामक निकायको हिसावमा यो संस्थाले समाज कल्याण परिषदसँगको

समन्वयमा रहेर काम गरिरहेको छ। हामीले हेर्दा सबै डकुमेण्टहरू क्लिन नै छ।

संस्थाले सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रम राखी आर्थिक र प्रगतिहरू सुनाउँदा ज्यादै राम्रो लाग्यो । यस्तो लेखाजोखा कार्यक्रम धेरै संस्थाहरूले गरेका हुँदैनन्, तर हामीले गर्नको लागि सुभाव चाहिँ दिइरहेका हुन्छौँ । सामाजिक लेखाजोखा पारदर्शीताको एउटा कडी हो । यो निरन्तर गर्नु हुनको लागि अनुरोध गर्दछु ।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले गरिब र निमुखा वर्गको क्षेत्रमा काम गरेर पुण्यको काम गरिरहेको छ। दूरदराजको गाउँहरूमा समेत गएर यो संस्थाले काम गरेको छ, जुन राम्रो पक्ष हो। यहाँहरूले भन्ने 'जय भूमि' शब्द नै महत्वपूर्ण छ।

४३ औं सामाजिक सेवा दिवस समाज कल्याण परिषद्ले भर्खरै मनाएको छ। हामीले सेवा प्रवाहलाई छिटो छिरतो र चुस्त दुरुस्त बनाउन प्रयास गरिरहेका छौँ। संघ संस्था आवद्धता र नवीकरण गर्नको लागि अनलाइनमार्फत गर्न पिन सिकने बनाएका छौँ। अव सबै संघ संस्थाहरूको डकुमेण्ट डिजिटल गर्ने भन्ने छ। २० लाख भन्दा सानो योजनाहरूलाई फाष्ट ट्रयाकबाट अनुमित दिने भन्ने योजना छ। सेवालाई चुस्त दुरुस्त गर्न हामी लागिपरेका छौँ। कार्यक्रममा सहभागी भई बोल्ने अवसर दिनु भएकोमा धेरै धन्यवाद्।

मेना विक नगर उपप्रमुख, गुर्भाकोट नगरपालिका, सुर्खेत

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र स्थापनाकालदेखि अहिलेसम्म आवाजिवहीनहरूको आवाज बनेको सुन्दा धेरै खुसी लाग्यो। यो संस्थालाई हृदयदेखि आभार व्यक्त गर्दछु। भूमिहीन र जोताहा किसानको पक्षमा राम्रो काम गरेको रहेछ। यसले अभ बढी खुसी दिलाएको छ। समतामूलक समृद्धिको लागि भूमि सुधार गर्नुपर्छ। यसो गर्न सिकयो भने मात्रै

समृद्ध नेपालको परिकल्पना पूरा हुन सक्छ। नत्र कुरा मात्रै हुन्छ।

भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई व्यवस्थापन गर्ने कुरामा नेपाल सरकारलाई समेत यो संस्थाले सघाएको छ। आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले स्थानीय तहहरूसँग पिन समन्वय गरी राम्रो काम गरेको रहेछ। एउटा चित्र हजार शव्दभन्दा बढी बिलयो हुन्छ भनेभै हामीले उपलिब्धिचित्र पिन हेऱ्यौँ। धेरै उपलिब्धिमूलक कामहरू गर्दै संस्था अधि बढीरहेको रहेछ।

आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रसँग हाम्रो पिन लामो समयदेखि सहकार्य छ। गुर्भाकोट नगरपालिकालाई भूउपयोग योजना बनाउन सघाएको छ। निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूलाई भूमि सुधारको क्षेत्रमा कसरी अघि बढ्ने भनेर पिन प्रशिक्षित गर्ने काम गरेको छ। भूमिहीन दिलत, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको जग्गा व्यवस्थापनको कार्यमा पिन सहयोग गिररहेको छ। सहकार्य राम्रो र प्रभावकारी छ। अभै सहकार्य बढाउँदै जानको लागि अनुरोध गर्दछु।।

राजेन्द्रकुमार पोखरेल नगरप्रमुख कनकाई नगरपालिका भापा

निरन्तर रुपमा हामी यो संस्थासँग जोडिएको छौँ। हामीलाई भूमिसम्बन्धी धेरै कुरा आत्मिनभर केन्द्रले सिकाइ रहेको छ। सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघमा काम गर्दादेखि नै यो संस्थासँग जोडिएको थिएँ। यो संस्थाले सधैं भूमि जोत्ने किसान र गरिबको पक्षको आवाज बोलिरहको छ।

लगातार लागि राख्यो भने सफलता प्राप्त हुने रहेछ। यो देखियो पिन। भूमिहीनलाई जग्गा, भूशासनको स्थानीयकरणको कुरा त पिहलेदेखिनै भन्दै आएको हो। अहिले यो कार्यान्वयनको चरणमा छ। यो विषयमा हामी सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रसँग मिलेर काम गरिरहेका छौँ। हामीले भूमिहीन र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत लिने, अभिलेखन गर्ने र नापी गर्ने कार्य सकी लालपुर्जा वितरणको लागि प्रिक्रया अन्तिम चरणमा पुऱ्याएका छौँ। ऐन कानुन बनाउने ऋममासमेत योगदान आत्मिनर्भर केन्द्रले गरेको छ। कार्यविधि र नियमावलीमा भूमिको अधिकारको विषयहरू प्रतिविम्वित भएको छ। अव कार्यान्वयनको चरणमा छ।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले सुरुवात गरेको यही अभियान र आन्दोलनले गर्दा भूमिको अधिकार स्थापित हुँदैछ। नागरिकले अधिकार पाउँदैछन्। यो संस्थाको सहयोगमा हामीले काम गरिरहँदा उपलिब्धको बाटोमा छ। यो काम हाम्रो हो। यद्यपि हामीलाई संस्थाले सहयोग गर्दै आएको छ। यस्तो बेलामा पिन हामीले उपलिब्ध ल्याउने गरी काम गर्न सकेनौँ भने अप्त्यारो हुनेछ। फेरी पिन भूमिको समस्या समाधान हुन लामो समय लाग्न सक्छ।

हिजो आयोग विघटन हुँदा पिन हामीले नापी गर्ने र तथ्याङ्क प्रविष्टीकरणको काम निरन्तर गऱ्यौँ । निरन्तरता दिन सिकने काममा लागिरहन्छौँ । यो हाम्रो जिम्मेवारी पिन हो । अहिले पिन गर्न सक्ने काम गरिरहेका छौँ । आजको कार्यक्रमले पिन धेरै कुराको सिकाइ दिएको छ । यो कार्यक्रम नगरपालिकामा पिन गर्न सक्छौँ र गर्नुनै पर्छ जस्तो लाग्यो । यसले सिकाइ दिएको छ । भूइँ मान्छेको हकमा सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले गरेको कामलाई सफलतामा लैजान सकोस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्दछ ।

गणेशप्रसाद भट्ट कार्यकारी निर्देशक, भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र

नेपालको भूमि अधिकारको बारेमा आत्मिनर्भर केन्द्रबाट धेरै कुरा सिक्ने अवसर पाएँ। म नेदरत्याण्डमा अध्ययन गर्दैगर्दा सुपरभाइजरले नेपालको भूमि अधिकार बुभ्न्न जगत बस्नेतलाई भेट्न सिफारिस गर्नु भयो। यहाँको कुरा उता गएर थाहा पाएँ। त्यसपछि जनस्तरमा भएका भूमिसम्बन्धी सवालहरूलाई राम्रोसँग बुभ्न्न र सिक्न पाएँ। सामुदायिक

आत्मिनर्भर केन्द्रसँग जोडिएको १२ वर्षभन्दा बढी भएछ। सहकार्य र समन्वयमै अघि बढीरहेका छौँ।

यस्तो खालको सामाजिक लेखाजोखा जो कसैले गर्न सक्दैनन् । गरेको कामको प्रगति र खर्चसमेत प्रस्तुत गर्ने हिम्मत सबैले गर्न सक्दैनन् । यसरी सामाजिक लेखाजोखा गर्ने हिम्मत नै चाहिन्छ । यो खालको निरन्तर प्रयासको लागि आत्मिनर्भर केन्द्रलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

यो संस्था आवाजिवहीनहरूको आवाज बनी भूमि र कृषिको क्षेत्रमा लागिरहेको छ। यो अनुकरणीय र उदाहरणीय कार्य हो। आत्मिनर्भर केन्द्रसँग भूउपयोग नीति, भूमि नीति तर्जुमा गर्नेदेखि लिएर विभिन्न आयोगहरूको प्रतिवेदन अध्ययन गरेर त्यसको कुराहरू कसरी अगािड लान सक्छौँ भन्ने कुराहरूलाई दस्तावेजीकरण गर्ने कार्यमा पिन सहकार्य गरिरहेका छौँ।

हामी तपाईंहरूसँग जोडिनुको मुख्य कारण तपाईंहरू आवाजिवहीनहरूको आवाजको सम्बोधन गर्नुहुन्छ। त्यो प्रभाव पार्ने क्षमता राख्नुहुन्छ। राज्यले तपाईंहरूको कुरा सुन्नलाई नाम र पिहचान राख्नुपर्छ त्यो खालको असल पिहचान (गुडवील) प्राप्त गर्नु भएको छ। आगामी दिनमा यो पक्षहरू दिनानुदिन बढ्दै जाओस् भन्ने शुभकामना पिन व्यक्त गर्दछु।

खासगरी अहिलेको भूमिसम्बन्धी सवालहरूमा राष्ट्रिय भूमि आयोगबाट भएका कामहरू, भूमिहीनहरूलाई पुर्जा वितरण गर्नेदेखि लिएर अव्यवस्थित बसोबासीहरूको व्यवस्थापन गर्ने कुरा आफैंमा महत्वपूर्ण छन्। पछिल्लो समयमा भूउपयोग नियमावली कार्यान्वयन, भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण, भूउपयोग योजना तर्जुमाको लागि सचेतना वृद्धि, क्षमता विकास गरिरहनु भएको छ। त्यो कामलाई अभ बढाउन सहजीकरण र सहकार्य गर्न जरुरी छ। हामी तयारी छैँ।

यहाँहरूसँग प्रत्यक्ष रुपमा जोडिएको र भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्रको कार्यकारी निर्देशकको हैसियतले यहाँहरूको क्षमता विकासको लागि किहँकतै योगदान गर्न सक्ने ठाउँ भएमा तत्पर छौँ। भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण र कार्यान्वयनमा जब स्थानीय तहले सफलता प्राप्त गर्दछ तव स्थानीय तहलाई जग्गा प्रशासनको अधिकार पूर्ण प्रयोग गराउन राज्य बाध्य हुन्छ। यो चुनौतीको विषय छ। यो विषयमा सहकार्य गर्न तयार छौँ। भूशासनको स्थानीयकरणसम्बन्धी दस्तावेज तयार गरेका छौँ। त्यसले पनि धेरै ज्ञान दिन्छ।

सचेतनाको अभावले यो भूमि वर्गीकरणको कार्य कठिन भएको हो की जस्तो लाग्छ। स्थानीय तहमा सही ढङ्गबाट सिकाउन सकेको छौनौँ। यो विषयमा बोधी ज्ञान बढाएर लानुपर्ने देखिन्छ। यसको लागि यो संस्थाको आगामी यात्रा निरन्तरताको कामना गर्दछ्।

मा. रामबहादुर थापामगर अध्यक्ष, आदिवासी जनजाति आयोग

यो संस्थाले धेरै पहिलादेखि नै भूमिसम्बन्धी काम गरिरहेको छ। लामो समयदेखि एउटै मुद्दामा केन्द्रित भई अभियान गरिरहेको छ। सामाजिक लोखाजोखा कार्यक्रम गर्नु भनेको पारदर्शिताको एउटा राम्रो नमुना हो, सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले देखाएको छ। पारदर्शिता भयो भने मानिसहरूको मनमा दुविधाहरू हुँदैन। यो राम्रो काम हो नियमित गर्दै

जानुपर्छ। यसको लागि संस्थालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

आदिवासी जनजाति र भूमिको सम्बन्ध पुरानो छ। भूमिको रक्षक नै आदिवासी हुन्। तर, ऋमशः भूमिबाट आदिवासीहरूलाई टाढा लगिन खोजिँदैछ।

नेपालमा भूमिहीनका समस्या धेरै छन् । यो मुद्दा उठेको पनि लामै समय भयो । भूमि अधिकारसम्बन्धी काम गर्न सरकारले भूमि आयोग बनाएको छ । नीतिहरू पनि बनाएको छ तर उपलिब्ध ल्याउन सकेको छैन ।

विभिन्न आयोजनाहरू बन्ने ऋममा सबैभन्दा धेरै आदिवासी जनजातिहरूलाई विस्थापित गराएको छ। उनीहरू नै विस्थापित भएका छन्। एउटा अध्ययन प्रतिवेदन हेरेको थिएँ, त्यसमा कसरी तराईंका थारुहरू भूमिहीन भए भन्ने कुरा उल्लेख गरेको रहेछ। थारुहरू त्यहाँका आदिवासी हुन्। उनीहरूलाई विस्तारै विस्थापित गरिएको छ। आदिवासीलाई जूमिनबाट विस्थापित गरिंदा मौलिकता र संस्कृती पनि मासिँदै जान्छ यो विषय राज्यले बुभृतु पर्छ।

तराईको हरवा/चरवाहरूको पिन घटना उही हो। उनीहरूकै जग्गा जिमदारहरूले खोसे। अहिले उनीहरूनै भूमिहीन छन्। आदिवासीहरू राष्ट्रिय निकुञ्जदेखि जलिवद्युत कम्पनीहरूको विकासले विस्थापित गराएका छन्। यस्ता विषयको पिन अध्ययन हुनु जरुरी छ। आयोगबाट अध्ययन गर्ने योजना बनाएका छौँ। त्यसको लागि हामीलाई सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले सहयोग गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। तपाईंहरूले गर्नुभएको अध्ययन प्रतिवेदनहरू पिन उपलब्ध गराइदिनु होला। आवश्यक सहयोग पिन गर्नुहोला।

तराईमा ५ धुर जग्गा पिन नहुने मान्छेहरू धेरै छन्। तर त्यिह तराईमै हजारौं बिघा जग्गा हुनेहरू पिन छन्। पहाडमा समस्या अर्को छन्। भूमिको वितरण प्रणाली प्रभावकारी र राम्रो छैन। राज्य चुकेको छ। त्यसको खोजी पिन गर्नु जरुरी छ।

यो संस्था तीन दशकदेखि यही क्षेत्रमा क्रियाशील छ तर, आयोग बनेको भर्खरै डेढ वर्ष मात्रै भयो। त्यसैले अनुभव कम छ। आदिवासी जनजातिहरूको पराम्परागत ज्ञानलाई कसरी वृद्धि गर्ने भन्ने विषयमा हामी काम गर्दै छौँ। त्यसको लागि सहकार्य गरौँ। समाज रुपान्तरणको उद्देश्य भएको संस्था भएको हुँदा मिलेर काम गरौँ।

धन्यवाद मन्तव्य

गोपाल थापामगर अध्यक्ष, सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र

आजको यस १५औं सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि आदिवासी जनजाति आयोगका अध्यक्ष मा. रामबहादुर थापामगरज्यू, विशेष अतिथि, भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयका सहसचिव जनकराज जोशीज्यू, भूमि व्यवस्थापन तालिम केन्द्रका कार्यकारी निर्देशकज्यू, समाज कल्याण परिषद्का सहायक निर्देशकज्यूलगायत नगर

प्रमुख, उपप्रमुख एवं सम्पूर्ण अतिथि, सहयोगी संस्थाका प्रमुख एवं प्रतिनिधि, उपस्थित सम्पूर्ण महानुभाव एवं सञ्चारकर्मी मित्रहरू।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रको सहजीकरण तथा पहलकदमीमा गत आ.व. २०७८/२०७९ भित्र भए गरेका काम र प्रगति, आर्थिक स्थिति आदिबारे संस्थाको तर्फबाट गरिएका प्रस्तुतीले संस्थाले हाँसिल गरेका उपलिब्धि, आर्थिक म्नोत परिचालन र अबको योजनाबारे यहाँहरू सबैजना स्पष्ट हुनु भएको विश्वास लिएको छु।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले सन् २०२० देखि २०२५ सम्मको स्पष्ट रणनीतिक मार्गचित्रमा ऋमशः भूमि-कृषि आन्दोलनको समग्र सुदृढीकरण, भूमि-कृषि सवालमा ज्ञान निर्माण, भूमि-कृषि सम्बन्धी नीतिगत बहस, दिगो कृषि, कृषि सहकारी र सुरक्षित जीविका, भूमि-कृषि सवालको विश्वव्यापी आन्दोलन र सञ्चालनमा योगदान गर्ने रहेको छ।

भूकम्प र कोरोना सङ्क्रमणको असरले देशको आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिलाई अभै उठ्न दिइ रहेको छैन। अनियन्त्रित महंगीको चपेटामा पिन भूमिहीन, सुकुम्बासी, मुक्त हिलया, कमैया, कमलरी, हरवा/चरवाको जीवन भन्भन् कष्टकर बन्दै गैरहेको छ। सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्र गितशील सोच र प्रिक्रियाहरूलाई विश्वास एवं कार्यान्वयन गर्दछ। यसै सन्दर्भमा समय सापेक्ष विकासका अध्येता तथा अभ्यासकर्ताको सहजीकरणमा संस्थाको विभिन्न तहमा संस्थागत नेतृत्व, नीतिगत नेतृत्व, र कार्यकारी नेतृत्वको भिन्नता र संस्थाले अपनाउनुपर्ने क्षेत्र तथा विषयहरूको बारेमा नियमित चिन्तन् मनन् भइरहेको छ।

सामुदायिक आत्मिनर्भर सेवा केन्द्रले विशेष गरी आर्थिक पारदर्शिता, महिला हिंसा एवं बाल मजदूर आदिमा शून्य सहनशिलताको नीतिलाई आत्मसाथ गरेको छ। विश्व समुदायले आगामी तीन वर्षभित्रै जलवायु सङ्कट, बढ्दो गरिबी र आसमानतालाई गम्भीर सोच्नुपर्ने भनाई राष्ट्रसंघका महासचिवको विश्व सङ्कटमा रहेको चेतावनी हालै दिनुभएको स्नैन्दुर्भन्ने हामी भूमि-कृषिमा स्थानीय तह, प्रदेश तह र संघीय तह सचेत हुनुपर्ने आवश्यक देखिएको छ।

किसानहरूको जीवनमा आत्मसन्तुष्टि र विपन्न किसानहरूको न्यूनतम् अधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका लागि सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रसँग सहकार्य गरी आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी निकायहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु। आगामी दिनहरूमा पिन यहाँहरूसँगको सहकार्य निरन्तर हुने नै छ भन्ने पूर्ण आशा र विश्वास राख्दछु।

१५औं सामाजिक लेखाजोखामा यहाँहरूले उठाउनु भएका सवाल एवं सुभावहरू हाम्रा लागि आत्मसात् गर्न र कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देख्दछु । हामी संस्थाको विभिन्न तहमा आन्तरिक छलफल गरी उपयुक्त सुभावहरूलाई कार्यान्वयन गरिने कुरा प्रति यहाँहरूलाई आश्वस्त पार्न चाहन्छु । यस लेखाजोखा कार्यक्रममा उपस्थित हुनु भई महत्वपूर्ण सुभाव, सल्लाह एवं शुभकामना व्यक्त गर्नुहुने प्रमुख अतिथि एवं अतिथिज्यूहरूलगायत सम्पूर्ण उपस्थित महानुभावप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । आजको यस महत्वपूर्ण १५औं सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रम पनि सामापन भएको घोषणा गर्दछु । धन्यवाद !

मुख्य सुभाव र संस्थाको प्रतिवद्धता

Trail at had	संस्थाको प्रतिवद्धता
मुख्य सुभाव कार्यक्रमबाट सामाजिक र आर्थिक रुपमा आएको रूपान्तरणको विषयलाई पनि समेटी ल्याउनु भए राम्रो हुन्छ।	प्रगति प्रतिवेदनमा सोही आर्थिक वर्षमा भएका काम र त्यसको उपलब्धिहरूबाट समेटिएको छ । त्यसबाट के कस्तो प्रभाव पऱ्यो । र साथै अघिल्ला वर्षका कार्यक्रमबाट पनि प्रभाव आएका हुन्छन् । तिनलाई समेट्न नसिकएको हामीलाई पनि महशुस भएको छ । अर्को वर्षदेखि प्रभावलाई समेट्न भरमप्टुर कोशिस गर्नेछौँ ।
भूउपयोग योजना तर्जुमा कार्यमा धेरै स्थानीय तहलाई सहयोग गर्नुपर्छ । भूमिसम्बन्धी, भूउपयोग योजना तर्जुमा सम्बन्धमा सङ्घीय सरकार र स्थानीय सरकारबीचको पुलको काम गरी सहयोग गर्नुपर्छ ।	हाल लक्षित रूपमा कार्यक्रम भएका १४ स्थानीय तहको भूउपयोग योजना तर्जुमामा सहयोग निरन्तर गरिने छ। यहाँको सिकाइलाई अभिलेखन गरी अन्य स्थानीय तहमा पनि आदान प्रदान गरिनेछ। सम्भव भए थप स्थानीय तहमा पनि सहयोग गरिनेछ।
प्राज्ञिक सहकार्य र अध्ययनका काम गरौँ ।	आगामी दिनमा प्राज्ञिक सहकार्यलाई बढाइनेछ । अध्ययन, प्रकाशन र कार्यक्रमको प्रभाव मापनमा सहकार्य गरिनेछ ।
उपलिब्ध चित्रलाई ग्यालरीमा पिन राख्दा राम्रो हुन्छ।	अर्को वर्ष ग्यालरी राखिनेछ।
वैचारिक बहसलाई बाक्लो बनाउँदै लानुपर्छ। र सबै पक्षलाई अभियानमा जोड्दै लानुपर्छ।	भूमि-कृषि अधिकार आन्दोलनमा वैचारिक पक्षलाई तिखिंदे र गहिराउँदै लैजान जरुरी भएको महशुस भएको छ। यसका लागि वैचारिक पुस्तिका लेखन गरी उपयोगमा ल्याउने, वैचारिक बहसलाई अभियानकै रुपमा सचेत तवरले बढाएर लैजाने, भूमि अधिकार पत्रिकालाई विचार प्रदान बनाउने योजना छ।
समाजमा रहेका सिमान्तकृत सुमदायलाई सशक्तिकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्छ।	संस्थाले हालसम्म मुख्य गरेको काम नै सिमान्तकृत भूमिहीन र साना किसानको सशक्तिकरण हो । यस कार्यलाई आगामी दिनमा अभ सशक्त र गुणात्मक बनाइनेछ ।
कर्मचारीहरूको न्यूनतम र अधिकतम् सेवा सुविधाको बीचको ग्याप ठूलो रहेछ। यसलाई मिलाउँदा न्यायोचित हुन्छ।	संस्थामा कार्यकारी, व्यवस्थापक, अधिकृत, सहायक अधिकृत र सहयोगी गरेर ५ तह छन् । तिनको स्केलको रेसियोमा सन्तुलन नै मिलाइएको छ । अधिकतम् सिमा कुनै पनि तहको लागु भएको छैन ।

धेरै भन्दा धेरै जिल्लाका कार्यक्रमहरू लैजानुपर्छ । देशको कुना कुनासम्म फैलनु पर्छ । कम्तिमा प्रदेशस्तरमा कार्यालय राखेर कार्य गर्नुपर्दछ ।

भूमि अधिकार आन्दोलनमा बढि केन्द्रित भई कार्य गर्नुपर्छ। अन्य परियोजनाको कार्यक्रम कम हुनुपर्छ। स्रोत र कार्यक्रम व्यवस्थापनको गुणात्मकता कायम हुने गरी कम्तिमा प्रदेश तहमा १, २ जना मात्र जनशक्ति राखेर कार्य गर्नु जरुरी नै भएको छ। तर अहिलेको स्थितीमा यो सम्भव छैन। सम्भव भएमा सुभाव मनन्योग्य छ।

भूकम्प र कोरोनाको कारणले भूमि अधिकार आन्दोलनमा संस्थाको जित समय र स्रोत लगानी हुनुपर्ने हो नभएको महशुस भई नयाँ रणनीतिको तर्जुमा भएको र सोमा भूमि-कृषि अधिकार अभियानमा केन्द्रित हुनेगरी रणनीति तय भई कार्य भएको छ। आगामी दिनमा अभियानमा केन्द्रित हुने अठोट बोकेर संस्थाले कार्य अधि बढाएको छ।

